

ANKARA'NIN PARÇALANAN KAMUSAL ALANI'NI YENİDEN ONARMAK OLASI MI?

Cânâ Bilsel
Yrd. Doç. Dr., ODTÜ Mimarlık Bölümü

Felsefeci Hannah Arendt "İnsanlık Durumu" (*The Human Condition*) başlıklı eserinde kamusal alanı, çevresinde oturan insanları biraraya getiren, onları birbirleriyle ilişkilendiren ve birbirlerinin üzerine düşmelerine engel olan bir masaya benzetir; masayı ortadan kaldırdığınızda çevresindeki insanlar arasındaki bu ilişki de ortadan kalkar.¹ Arendt'e göre kamusal alan (*public realm*) insan yapısı nesnelere oluşan ve yine insanlar tarafından ortaklaşa paylaşılan dünyadır. Bu dünya tüm bireylerin ortak buluşma zemini, ancak her bireyin bu alanda farklı bir konumu vardır. Kamusal alan bireylerin birbirlerini gördükleri, duydukları ve birbirleri tarafından görülüp duyuldukları alan, bir diğer deyişle bireylerin aktif olarak katıldıkları bir iletişim ve eylem alanıdır. Başkaları tarafından görülme ve duyulmanın, özetle kamusal alanda var olmanın ve kamusal yaşamın (*public life*) anlamı, her bireyin farklı bir konumdan görüyor ve duyuyor olmasıdır. Paylaşılan bu dünyanın sürekliliği, onu paylaşan insanların benzer ya da türdeş olması ile değil, konumlarının farklılığı ve bundan doğan görüş açılarının çeşitliliği içerisinde "ortak ilgi alanı" olarak paylaşılıyor olması ile sağlanabilir.²

İnsanların ortak etkinliğiyle var olan, biçimlenen ve onların paylaşarak birlikte yaşamlarını sürdürdükleri kentler de bu anlamda kamusal alan tanımlar. Kent yaşamı bir kamusal yaşam biçimi gerektirir. Tarih boyunca kentler farklılıkları barındırmış; düşünsel ve toplumsal gelişmeler, farklı kültürler ve farklı düşüncelerin biraraya geldiği kentin kamusal alanında gerçekleşmiştir. Kentin kamusal alanı kentlilerce paylaşılan, ancak herkese açık, bu niteliğiyle anonim olan, kimsenin yabancı sayılmadığı, herkes tarafından erişilebilen, farklı konum ve bakış açılarının birlikte var olduğu bir paylaşım alanıdır. Soyut bir felsefi kavram gibi algılanabilecek olan kamusal alanın kentin fiziksel mekânı ile doğrudan bir ilişkisi bulunur. Kentin, kentlilerin kamusal yaşamı kent mekânında gerçekleşir. Kentsel kamusal mekânlar, bireylerin birarada oldukları, birbirlerini gördükleri ve birbirleri tarafından görüldükleri iletişim ve eylem alanlarıdır. Giderek, kamusal mekânların ortadan kalkması ile kamusal yaşamın da var olma zemininin ortadan kalkacağı söylenebilir.

Arendt'e göre konformist davranışın egemen olduğu kitle toplumlarında, kamusal alan özel alan tarafından işgal edilerek ortadan kalkar; bireyler

kendi öznellikleri dışında farklılıkları görmez ve duymazlar.³ Günümüzde kitle iletişim araçlarının özel alana girmesiyle birlikte kamusal alan ile özel alan arasındaki sınır belirsizleşmektedir.⁴ Bu iki alan birbiriyle yer değiştirirken, gerçekte bir iletişim ve eylem alanı olarak kamusal alan ortadan kalkmakta, kitle iletişim araçlarıyla bir kitle kültürü yaratılmakta ve yaygınlaşmaktadır. Eylemsizleşmiş, atomize olmuş toplum bireylerinin toplumun bütününe ve kamusal alana karşı ilgileri giderek yok olmakta, bireylerin farklı konum, düşünce ve eylemleri ile birbirleriyle iletişim içerisine girdikleri kamusal alanın yerini, bugün ironik bir biçimde "kamuoyu" olarak adlandırılan kitle görüşü almaktadır. Günümüz toplumları bir yandan homojen kitlelere dönüşürken, öte yandan ekonomik gelir düzeyleri ve kültürel kimlikler temelinde ayrışma eğilimi de artmaktadır. Böylece ortak bir paylaşım ve ilgi alanı olarak kamusal alan giderek parçalanmakta ve ortadan kalkmaktadır.

Bugün kentlerde yaşanan merkezkaç dinamikler bu sürecin hem nedenlerinden biri hem de sonucu olarak görülebilir. Oysa ki, merkez olma nitelikleriyle kentler ve özellikle kent merkezleri kentin kamusal alanını birarada tutacak çekim gücüne sahiptirler. Kentin kamusal mekânları toplanma, paylaşım ve iletişim mekânları olarak, kentlileri tüm farklılıklarıyla biraraya getirebilecek alanlar olmayı sürdürebilirler.

Ankara'nın kamusal alanı

Cumhuriyet'in modernite projesinin başkenti olan Ankara'nın bir model kent olarak inşa edilmesi sürecinde, "modernite"nin gerektirdiği bir kamusal alanın yaratılmasının amaçlanıp amaçlanmadığı, ya da bunun başarılıp başarısız olduğu bugün tartışılmaktadır.⁵ Cumhuriyet yönetimi, bir ulus kimliği yaratma ülküsü ile bir kollektif bilinç/kollektif bellek çevresinde "temsili bir kamusal alan" oluşturmayı amaçlamış, bunu kent meydanlarında anıt heykeller ile somutlaştırmıştır. Ancak bunun yanı sıra, ulaşım istenen çağdaş toplum yaşamının geçeceği kent mekânları, bulvarlar, parklar, gezinti alanları, spor alanları oluşturulmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara bu anlayışla "planlanmış", kent mekânı önce Lörcher planı,⁶ ardından da sınırlı uluslararası yarışmayla elde edilen Jansen planına göre biçimlendirilmiştir. Bu dönemde Ankara'da toplumun gündelik yaşamının odağını oluşturan kamusal mekânlar yaratılabilmektedir. Eski şehri

Hipodrom

Gençlik Parkı

Yenişehir'e bağlayan ve kentin ana eksenini oluşturan Atatürk Bulvarı ulaşım işlevinin ötesinde, kentlilerin bir gezinti ve buluşma alanı, "görme ve görülme" mekânı olmuştur. Gençlik Parkı kentlilerin buluşup gezinti yaptığı, yüzme yarışlarının düzenlendiği, nikâh törenlerinin yapıldığı bir mekândır. Kurtuluş Parkı, Eski Ankara'da Eser Park kentlilerce yoğun olarak kullanılan rekreasyon alanlarıdır. Hipodromda adına uygun olarak at yarışları, stadyumda spor karşılaşmaları düzenlenmekte; Ankaralılar gündelik yaşamlarında bu mekânlarda düzenlenen çeşitli aktivitelere katılarak biraraya gelmektedirler. Jansen'in planına göre inşa edilen bu kent, birkaç on yıl planlandığı gibi kamusal mekânları ile yaşayabilmiştir.

Bugün, sayılan bu mekânların önemli bir bölümü amacı dışında kullanımlarla yozlaşmış, ya tümüyle ya da kentlilerin bir bölümü tarafından terk edilmiş durumdadır. Hipodromdan at yarışları çok uzun süredir kaldırılmış, yalnızca resmi bayramlarda kullanılan bir tören alanı olarak kalmış, ulaşılması zor bir Kültür Merkezi ve Müze'ye amacı dışında tahsis edilmiş, Gençlik Parkı gecekondu görünüşlü gazinolar ve çay bahçeleri tarafından parsellere bölünmüş, Eser Park'ın yerine Altındağ Belediyesi inşa edilmiş bulunuyor. Atatürk Bulvarı yol genişletmeleriyle önce geniş kaldırımlarını ve bulvar kafelerini yitirmiş, son olarak da kentin ekseninde bir kamusal mekân iken, kenti boydan boya ikiye bölen bir hız yoluna dönüştürülmüş durumda. Cumhuriyet'i temsil eden mekânlardan Güven Park otobüs durakları tarafından işgal edilmiş, parkın ve "Bakanlıklar Kartiyesi"nin ekseninden geçerek Meclis'e doğru uzanan yaya allesi güvenlik gerekçesiyle "Kamu" tarafından kamuya kapatılmış bulunuyor.

Kentin bir zamanlar toplumsal yaşamının odağı olan kamusal mekânlarının anlam ve nitelik yitirmesinin sosyo-kültürel nedenleri uzun uzadıya tartışılabilir. 300 bin nüfus için planlanmış bir kentin hazırlıksız bir biçimde 3,5 milyon nüfusa ulaşmış olmasının bu durumun temel nedeni olduğu savunulabilir; ancak yukarıda sıralanan bu dönüşümlerin hemen tümü kamu kurumları tarafından kent bütününe ve kent yaşamını dikkate almadan yapılmış olan müdahalelerle gerçekleşmiştir. Bugün gelinen noktada, kentin mevcut kamusal mekânlarının nitelik yitirmesiyle, kentlilerin birlikte paylaştıkları kamusal alanın da -tıpkı Arendt'in masa metaforunda olduğu

gibi- ortadan kalktığını söylemek yanlış olmaz.

Bölünmüş toplumsal mekân

Kentin demografik yapısını çözümlenmeye yönelik sosyal statü araştırmaları Ankara kent mekânında kuzey/güney biçiminde özetlenen bir toplumsal ayrışmanın varlığını çok açık biçimde ortaya koymaktadır.⁷ Kökeni, kentin demiryolu hattı ile birbirinden ayrılmış olan Eski Ankara / Yenişehir ayrımına uzanan bu ikili yapılanma kentin toplumsal yapısında güçlenerek varlığını sürdürüyor. Ancak, geçmişten farklı olarak kentin güneyinde yaşayan varlıklı grupların bugün gerekmedikçe artık Kızılay'a da "inmemeyi" tercih ettiğini izliyoruz.

Giderek bu grupların azımsanmayacak bir bölümü daha iyi bir yaşam çevresi özlemiyle güneybatı yönünde kent dışı uydu-kent alanlarına yerleşmeyi seçiyorlar. Bunda, "suburbia" özlemleri yanında mevcut kent mekânlarındaki niteliksizleşme de önemli bir neden oluşturuyor. Sonuç olarak Ankara'da toplumsal gruplar kent mekânında giderek birbirlerinden uzaklaşarak ayrışmakta, farklı gruplar aynı kent mekânlarını kullanmamaktadır. Kentin kamusal alanının parçalanmasında bu ayrışma önemli bir etken oluşturmaktadır.

Merkezini arayan kent

Üst gelir gruplarının kent mekânında yer değiştirmesine koşut olarak Ankara'da yeni kent merkezleri oluşmuştur. Jansen'in planladığı kentin tek ticaret ve iş merkezi Ulus'tur. Bakanlıklar kartiyesi bir idari merkez olarak düşünülmüş, Bulvar üzerinde sınırlı bir ticaret öngörülmüştür. Tuğrul Akçura'nın kitabında çözümlenmesini yaptığı gibi, 1950'ler sonrasında nüfus artışıyla birlikte Kızılay Yenişehir'in merkezi olarak gelişmiş, böylece Eski Ankara - Yenişehir ikili yapılanması güçlenmiştir.⁸ Ulus ve Kızılay merkezlerinin birleşmesinde demiryolunun bölücü bir eşik oluşturması ve demiryolu boyunca konumlanmış olan depolama ve endüstri kullanımlarının ve kamu kurumlarının önemli payı olmuş olmalıdır.

Yeni kentin merkezi Kızılay -bir ulaşım odağı olmasına karşılık- görece olarak çok kısa sayılabilecek bir süre içerisinde merkez işlevlerinin bir bölümünün yer değiştirmesiyle bugün büyük ölçüde nitelik kaybına uğramış; depolama işlevleri ve dersanelerle